

Edgar Löw*
ORCID: 0000-0001-5818-3741
e.loew@fs.de

Konieczność uzyskania potwierdzeń bankowych na potrzeby badania sprawozdania finansowego na przykładzie działalności TPA Wirecard

Streszczenie

Skandal Wirecard to seria korupcyjnych praktyk biznesowych i fałszerstw w sprawozdaniach finansowych, które doprowadziły do niewypłacalności popularnej w Niemczech firmy przetwarzającej płatności i dostawcy usług finansowych z siedzibą w Monachium, zaliczanej do 40 głównych blue chipów notowanych na Francuskiej Giełdzie Papierów Wartościowych. W czerwcu 2020 r. inwestorzy i opinia publiczna dowiedzieli się, że znaczna część działalności Wirecard była oszustwem, a kwoty 1,9 mld euro, rzekomo przechowywanych na rachunkach powierniczych na Filipinach, nie ma. Tysiące obligatariuszy i akcjonariuszy straciło swoje pieniądze, a przeciwko Wirecard, organom regulacyjnym, zarządowi i audytorowi Ernst & Young (EY) wniesiono pozwy sądowe. EY badało skonsolidowane sprawozdania finansowe Wirecard przez dziesięć lat. Oszustwo w Wirecard miało miejsce w Azji w ramach działalności biznesowej z instytucjami świadczącymi usługę acquiringu (ang. Third Party Acquirer). W artykule wykazano jakie procedury badania należało zastosować, w celu zapewnienia, że środki pieniężne wykazane w bilansie były faktycznie dostępne. Warto podkreślić, że było sporo sygnałów alarmowych spoza Wirecard, które powinny wpłynąć na podejście audytora oparte na ryzyku. Ponadto wiele wskaźników Wirecard, zgodnie z jednym ze standardów badania, wskazywało na możliwość oszustwa. Niestety EY – jako audytor – zlekceważył te informacje, natomiast często opierał się na ustnych oświadczeniach przedstawicieli Wirecard. Gdyby badanie zostało przeprowadzone prawidłowo, oszustwo mogło być zostało bardzo szybko wykryte.

W artykule ujawniono poważne wady i braki w zastosowanych procedurach badania dotyczących rachunków powierniczych. Biorąc pod uwagę działalność w zakresie usług acquiringu z zaledwie trzema partnerami biznesowymi, wątpliwy charakter powiernika, zaangażowanie tylko jednego banku, w którym prowadzono rachunki powiernicze, wreszcie kardynalne znaczenie kwot dla kontynuacji działalności Wirecard, audytor miał obowiązek uzyskać potwierdzenie istnienia środków pieniężnych poprzez potwierdzenie bankowe.

* Edgar Löw – prof. dr, profesor rachunkowości – Frankfurt School of Finance and Management, Frankfurt nad Menem.

Gdyby sprawozdanie biegłego rewidenta dotyczące działalności TPA zawierało modyfikację opinii na wczesnym etapie, co byłoby nieuniknioną konsekwencją prawidłowego przeprowadzenia audytu, negatywne skutki finansowe dla obligatariuszy i akcjonariuszy zostałyby znacznie ograniczone.

Słowa kluczowe: Wirecard, Ernst & Young (EY), audytor, skandal księgowy, rachunek powierczy, podejście audytowe zorientowane na ryzyko, podstawowe zasady prawidłowego audytu

Kody JEL: M40, M41, M42, O16

The Problem of Bank Confirmations for the Audit of Financial Statements: The Example of TPA Wirecard's Operations

Abstract

The Wirecard case was the largest economic scandal in Europe since the Second World War. Thousands of bondholders and shareholders lost their money, and lawsuits were filed against Wirecard, the regulators, the management board, and the auditor Ernst & Young (EY). EY audited Wirecard's consolidated financial statements for ten years. The fraud at Wirecard took place in Asia through business activities with so-called third-party acquirers (TPAs). The scandal resulted in cash funds amounting to 1.9 billion Euros not being available. These funds were allegedly held in escrow accounts. This article shows which audit procedures had to be performed to ensure that the cash funds reported in the balance sheet were actually available. There has been a whole series of alarm signals from outside Wirecard with high relevance for the orientation of the risk-oriented audit approach by the auditor. In addition, Wirecard had numerous indicators of fraud listed in one of the auditing standards. However, this did not have a sufficient impact on EY's risk-based audit approach. On the contrary, the company often relied on Wirecard's verbal statements. Had the audit been conducted properly, the fraud could have been uncovered very quickly. The following article uncovers massive deficiencies in the audit procedures with regard to the escrow accounts. Given the business activity in the TPA business with only three business partners, the dubious nature of the trustee, the involvement of only one bank where the escrow accounts were held, and the paramount importance of the amounts for Wirecard's going concern, it was imperative that the auditor obtain proof of the existence of the cash via a bank confirmation. If the auditor's report had been refused regarding the TPA business at an early stage, which would have been the inevitable consequence if the audit had been carried out properly, the negative financial effects for bondholders and shareholders would have been significantly reduced.

Keywords: Wirecard, Ernst & Young (EY), auditor, accounting scandal, escrow account, risk-oriented audit approach, fundamental principles of proper audit

JEL Codes: M40, M41, M42, O16

1. Wstęp – kronika firmy pełna zarzutów o manipulacje

Firma Wirecard została założona w 1999 roku i była pionierem w dziedzinie cyfrowego przetwarzania płatności¹. Firma specjalizowała się w integracji kart kredytowych z Internetem poprzez opracowywanie oprogramowania, które służyło jako interfejs między podmiotami obsługującymi karty kredytowe, sprzedawcami internetowymi i ich klientami.

Po pewnych zawirowaniach, w styczniu 2002 r. Wirecard została przejęta przez Electronic Billing Systems (EBS), a następnie – w latach 2002–2004 – przeszła reorganizację przygotowującą do wejścia na giełdę jako Wirecard AG (Hesse 2016, s. 65–67). W tych przygotowaniach Wirecard skorzystała z usług InfoGenie, która była notowana na giełdzie od 2000 r. Jednak już w marcu 2002 r. spółka zależna EBS nabyła ponad 25% akcji InfoGenie. W związku ze spadkiem cen akcji InfoGenie planowano wycofać je z obrotu ale Niemiecka Giełda Papierów Wartościowych podjęła działania prawne zakazujące przeprowadzenia tej operacji. W grudniu 2004 r. podjęto decyzję o przeniesieniu Wirecard do InfoGenie z dniem 1 stycznia 2005 r. w zamian za aport rzeczowy, a InfoGenie zmieniło początkowo nazwę na Wire Card, a w czerwcu 2006 r. na Wirecard. W ten sposób Wirecard stało się spółką giełdową a jej prezesem został Markus Braun. W międzyczasie Wirecard nabyła bank i przekształciła się w kompleksową firmę płatniczą, która dostarczała oprogramowanie i systemy (McCrum 2020). W 2006 r. Wirecard została zaliczona do indeksu TecDAX.

Pierwsze poważne zarzuty dotyczące nieprawidłowości w bilansie Wirecard pojawiły się już w 2008 roku². Zarząd niemieckiego stowarzyszenia akcjonariuszy (Schutz-gemeinschaft für Kapitalanleger – SdK) zgłosił je podczas walnego zgromadzenia akcjonariuszy Wirecard (Hammer 2008). Zarząd i rada nadzorcza Wirecard zostały oskarżone o niekompletne i wprowadzające w błąd informacje w różnych kluczowych obszarach w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym za 2007 rok (Straub stolpert. 2008). Ponadto sytuacja dochodowa segmentu bankowego została uznana za nieprzejrzystą. Wirecard został oskarżony także o ukrywanie dochodów z transakcji związanych z zakładami bukmacherskimi online (Hammer 2008). SdK zapowiedział również pozew o sfałszowanie bilansu, w związku z czym do Sądu Krajowego w Monachium wniesiono powództwo o unieważnienie uchwał walnego zgromadzenia (Jahn 2008; Hesse 2016, s. 65–67).

W takich okolicznościach zarząd Wirecard zlecił Ernst & Young (EY) przeprowadzenie nadzwyczajnego audytu, zastępując tym samym wcześniejszego audytora Grupy, jakim była mała monachijska firma audytorska (McCrum 2020).

¹ Krótką kronikę Wirecard przedstawiają również E. Low i D. Kunzweiler, *Der Fall Wirecard, Bilanzierungsgerüchte und Reaktionen von BaFin, Wirtschaftsprüfern und Wirecard in den Konzernabschlüssen*, Berlin 2021, s. 13–16.

² Szczegółowe informacje na temat pogłosek dotyczących nieprawidłowości w rachunkowości Wirecard w latach 2008–2019 można znaleźć w publikacji Low, Kunzweiler 2021, s. 17–27 oraz Krieger 2020.

Według Financial Times (FT), w raportowanych w latach 2009–2015 aktywach i pasywach zgłoszonych Wirecard w zakresie działalności płatniczej występowały oczywiste rozbieżności. Chodziło zarówno o zbyt wysoką wartość bilansową aktywów niematerialnych i prawnych w kwocie 670 mln euro, jak i dynamikę ich przyrostu (McCrum 2020).

W 2010 r. dyrektorem operacyjnym Wirecard został mianowany Jan Marsalek. W tym samym roku pojawiły się nowe zarzuty wobec Wirecard (McCrum 2020). Gdy serwis informacyjny GoMoPa.net (Goldman Morgenstern & Partners) opublikował krytyczny raport Wirecard został objęty wstępnym dochodzeniem w sprawie manipulacji rynkowych (GoMoPa.net 2012).

W latach 2011–2014 ofensywa zarzutów wobec Wirecard nieco ucichła. Jednak z perspektywy czasu prokuratura w Monachium zakłada, że kierownictwo Wirecard już w 2014 r. podjęło decyzję o zawyżaniu bilansu grupy fikcyjnymi przychodami i wykazaniu w bilansie za 2015 r. środków rzekomo przechowywanych na rachunkach powierniczych (Niedersachsen 2020; Strunz 2020).

W 2015 r. w serii artykułów pt. „House of Wirecard” (nawiązujących do znanego serialu „House of Cards”), opublikowanych na blogu FT Alphaville autorzy zwracali uwagę na rozbieżności w bilansie Wirecard. 27 kwietnia 2015 r. Financial Times rozpoczął publikację cyklu artykułów, w których, opierając się m.in. na informacjach od sygnalistów, eksponowano te rozbieżności w sprawozdaniach finansowych Grupy Wirecard (McCrum 2020). FT pisał, że, że bilans wykazywał lukę w wysokości 250 mln euro.

W październiku 2015 r., Wirecard ogłosił przejęcie indyjskiej firmy płatniczej „GI Retail” za 340 mln euro – co stanowiło największą transakcję w historii tej firmy (McCrum 2020; Storbeck, McCrum 2018). Rok wcześniej wartość przejętych spółek wynosiła jedynie ca 46 mln euro. W tym samym roku J Capital Research, amerykańska firma specjalizująca się w analizach spółek giełdowych, ze szczególnym uwzględnieniem spółek przewartościowanych, ujawniła, że działalność Wirecard w Azji była znacznie mniejsza niż to deklarowano (McCrum 2020). W kolejnym raporcie z 30 października 2015 r. J Capital Research wysunął kolejne poważne zarzuty: *Wobec trudności w znalezieniu wiarygodnych dowodów na to, że Wirecard prowadzi jakąkolwiek działalność, postanowiliśmy odwiedzić pięć jej spółek zależnych w Azji Południowo-Wschodniej. Tylko jedna prowadziła działalność lecz na znacznie mniejszą skalę niż to wynikało z publikowanych informacji. W dwóch innych wskazywanych lokalizacjach nie znaleźliśmy poszukiwanej spółki, chociaż miały tam siedziby firmy niepowiązane o podobnych nazwach³. Ceny zakupu spółek, dla których Wirecard podaje szczegółowe wyceny, wydają się bazować na szacunkach wartości „relacji z klientami” spółki docelowej, a nie na liczbie pozyskanych klientów. Niektóre przejęcia dotyczą spółek oferujących platformę technologiczną, która prawdopodob-*

³ https://www.jcapitalresearch.com/uploads/2/0/0/3/20032477/2015_10_30_wirecard_initiation_global_shorts.pdf (Raport z przeglądu wewnętrznego dotyczącego naruszeń przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowania terroryzmu w Wirecard AG), streszczenie (dostęp 27.07.2025).

nie nie obsługuje bezpośrednio klientów indywidualnych. Inne są małymi spółkami z niewielką liczbą klientów. Są to materialne dowody na to, że bilans jest zawyżony o fikcyjne aktywa. Tym bardziej, że wartość firmy oraz wartości niematerialne i prawne Wirecard w krótkim okresie niewiarygodnie wzrosły czego spółka w żaden sposób nie wyjaśnia⁴. Wirecard twierdzi, że swój wzrost czerpie z operacji spoza Europy, których udział wzrósł z 9,1% całkowitej wartości transakcji w 1Q2012 do 24,3% w 2Q2015 r. Implikowana stopa wzrostu transakcji w okresie 2,5 roku dla Europy wynosi 47% a dla obszarów pozaeuropejskich 372%. W analizie wyników finansowych z ostatnich trzech lat J Capital Research stwierdza, że mniej niż 10% wzrostu Wirecard ma charakter organiczny, a pozostała część została wygenerowana poprzez przejęcia. Aby osiągnąć te wskaźniki wzrostu, Wirecard informuje inwestorów, że musi budować relacje z klientami w Azji poprzez zakup spółek po zawyżonych wycenach. Chociaż Wirecard twierdzi, że przejęcia umożliwiają jej zwiększenie operacji płatniczych w tym regionie, to faktycznie nie dysponuje konieczną infrastrukturą aby oferować atrakcyjne usługi rozliczania płatności⁵.

W lutym 2016 r. reporter FT McCrum opublikował, obszerny 100-stronicowy raport „Zatarra Papers” wskazujący na katastrofalną sytuację Wirecard. Za pseudonimem Zatarra kryli się inwestorzy i *short sellers* Fraser Perring i Matt Earl. Pod tym pseudonimem opublikowano w krótkim odstępie czasu cztery raporty, w których fundusze hedgingowe oskarżały Wirecard o pranie brudnych pieniędzy i manipulowanie bilansem oraz nakreśliły zagniatą strukturę korporacyjną służącą ukrywaniu ukrywania wątpliwych transakcji. Wspomniano również, że Wirecard kupuje firmy w Azji po znacznie zawyżonych cenach.

Z kolei Financial Times pozyskał wewnętrzne dokumenty od członków Działu Finansowego Wirecard o usługach acquiringu (ang. Third Party Acquiring) z których wynikała rzekoma transakcja z A1 Alam oraz dane o monitoringu relacji z klientami (Wirecard AG 2016). Dokumenty dotyczyły płatności od 34 głównych klientów o łącznej wartości 350 mln euro, które zostały przetworzone w imieniu Wirecard za pośrednictwem A1 Alam (McCrum 2020; McCrum, Palma 2019; McCrum, Storbeck 2019). Istniały jednak wyraźne oznaki, że część tych transakcji nie wystąpiła. Bowiem gdy FT skontaktował się z tymi klientami, 15 z 34 stwierdziło, że nigdy nie słyszało o A1 Alam. Osiem firm z tej listy zakończyło działalność gospodarczą w 2017 r., po opublikowaniu ich nazw przy miesięcznych danych finansowych dotyczących omawianych transakcji (McCrum, Palma 2019; McCrum, Storbeck 2019); sześć zignorowało zapytania i nie skomentowało sprawy, a pozostałych pięciu domniemyanych klientów nie udało się odnaleźć. Według FT w 2016 r. ca połowa zysków przed opodatkowaniem, bez amortyzacji i umorzeń (EBITDA) pochodziła z działalności gospodarczej.

⁴ https://www.jcapitalresearch.com/uploads/2/0/0/3/20032477/2015_10_30_wirecard_initiation_global_shorts.pdf (Wspomnienia z czasów wojny), s. 28–29 (dostęp 27.07.2025).

⁵ https://www.jcapitalresearch.com/uploads/2/0/0/3/20032477/2015_10_30_wirecard_initiation_global_shorts.pdf, s. 29 (dostęp 27.07.2025).

Zaledwie rok później, w lipcu 2017 r., kierownictwo Wirecard ujawniło arkusze kalkulacyjne zatytułowane „Przegląd zewnętrznych nabywców” (Wirecard AG 2017b), a także inne pliki Excel (Führungskräfte 2016a; 2016b)⁶ zawierające dane wskazujące, że Al Alam był odpowiedzialny za przychody w wysokości 265 mln euro w poprzednim roku. W tamtym okresie stanowiło to około jednej czwartej globalnych rocznych przychodów co oznaczało, że A1Alam przetworzył operacje wartości 4,2 mld euro, które w 2016 r. przyniosły Wirecard większy zysk niż wszystkie pozostałe transakcje (McCrum 2020).

Pomimo upublicznienia negatywnych informacji i zarzutów wobec działalności Wirecard jesienią 2018 r. zastąpiła ona Commerzbank w indeksie DAX 30.

W październiku 2019 r. rada nadzorcza Wirecard zleciła KPMG przeprowadzenie specjalnego audytu śledczego w celu zbadania zarzutów dotyczących manipulacji bilansem (BLZ, Reuters 2020). W opublikowanym przez Wirecard 28 kwietnia 2020 r., raporcie KPMG. (McCrum, Storbeck 2020), audytorzy skarżyli się na braki w dokumentacji Wirecard (Hoefler, Engemann 2020) oraz stwierdzali, że podmiot audytowany nie dostarczył niektórych wymaganych dokumentów lub dostarczył je dopiero na żądanie z kilkumiesięcznym opóźnieniem. Nadto część dokumentacji była dostępna wyłącznie w formie kopii lub skanów, co uniemożliwiło ocenę ich autentyczności.

16 czerwca 2020 r. filipińskie banki poinformowały audytora, że dokumenty wykazujące zdeponowanie 1,9 mld euro na rachunkach powierniczych, są fałszywe co wpłynęło na decyzję EY o odmowie wydania opinii audytora do sprawozdań za rok 2019. Warto dodać, że w latach 2009–2018 EY wydawał opinie bez zastrzeżeń do badanych sprawozdań finansowych. Następnie 22 czerwca 2020 r. Wirecard wydała komunikat *ad hoc*, w którym ogłosiła, że: *saldo na rachunku powierniczym w banku powierniczym w kwocie 1,9 mld euro nie istnieje* (ang. *does not exist*) (Wirecard 2020a). Kwota ta odpowiada około 25% sumy bilansowej i 66% obrotów w nieaudytowanym skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym za 2019 r. W rezultacie cena akcji Wirecard zapikowała w dół o ponad dwie trzecie.

25 czerwca 2020 r. zarząd Wirecard złożył wniosek do Sądu Rejonowego w Monachium o ogłoszenie upadłości z powodu zbliżającej się niewypłacalności i nadmiernego zadłużenia (Wirecard 2020b).

2. Modele biznesowe Wirecard

Wirecard prowadził tzw. działalność w zakresie usług acquiringu (ang. Third Party Acquiring – TPA) za pośrednictwem spółek zależnych, co powodowało, że nie można było przeprowadzić audytu tej działalności na poziomie spółki dominującej (Wirecard AG), a jedynie na podstawie rocznych sprawozdań finansowych spółek zależnych oraz na poziomie grupy w przypadku skonsolidowanego sprawozdania

⁶ Należności za II kwartał 2017 r. Financial Times, <https://www.ft.com/content/19c6be2a-ee67-11e-9-bfa4-b25f11f42901> (dostęp 27.07.2025).

finansowego. Dokumentacja badania biegłego rewidenta grupy musi zawierać informacje o własnych czynnościach weryfikacyjnych lub o tym, w jaki sposób polegano na wynikach pracy biegłych rewidentów w odniesieniu do poszczególnych sprawozdań finansowych spółek zależnych.

Do końca 2017 r. Wirecard nie był dostawcą usług płatniczych (PSP), ale korzystał z usług Al Alam i Senjo, które zostały przeniesione na jego platformę dopiero w 2019 r., oraz PayEasy (od 2018 r.). Stąd pierwotnie Wirecard działał jako pośrednik dla akceptantów w stosunku do (zewnętrznych) dostawców usług płatniczych za pośrednictwem spółek zależnych, nie angażując się sam w usługi acquiringu. W konsekwencji partnerzy TPA Wirecard nie byli firmami świadczącymi usługi acquiringu w prawdziwym tego słowa znaczeniu, a jedynie dostawcami usług płatniczych.

Raport Wambacha⁷ stwierdza, że audytor istotnie analizował model biznesowy Wirecard (Raport Wambacha, s. 14). Umowy z trzema partnerami biznesowymi w ramach działalności TPA były dostępne dla EY. Zgodnie z tymi umowami Wirecard był uprawniony do prowizji za kierowanie klientów (akceptantów) do podmiotów obsługujących transakcje. Partnerzy TPA byli zobowiązani do comiesięcznego zgłaszania swoich roszczeń prowizyjnych na dedykowanej stronie internetowej (zamiast wystawiania przez Wirecard faktur na podstawie skierowanych transakcji). Ponadto partnerzy TPA byli zobowiązani do wypłacania prowizji z sześć- lub dziewięciomiesięcznym opóźnieniem. Prowizje miały być wpłacane na rachunki wskazane przez strony umowy, partnerów TPA i sprzedawców, a nie na rachunek Wirecard jako odbiorcy prowizji (Raport Wambacha, s. 14). Były to nietypowe praktyki biznesowe, które audytor powinien był zidentyfikować, gdyż płatności prowizji zgodnie z obowiązującymi standardami muszą być wykazywane w rachunku zysków i strat w odpowiedniej pozycji, a nie jako przychody ze sprzedaży (MSSF 15.114 w połączeniu z MSSF 15.B57-B89 i MSR 1.29, 30, MSR 1.85, 85A oraz MSR 1.97, 99).

Według raportu Wambacha dokumenty robocze EY omawiają również zabezpieczenia. Wirecard złożył zabezpieczenie w zewnętrznym podmiocie świadczącym usługi acquiringu na wypadek niewywiązania się z płatności (zabezpieczenie gotówkowe). Na przykład w sprawie Al-Alam kwota ta wyniosła początkowo 10 mln euro, a później wzrosła do 20 mln euro. Zabezpieczenie gotówkowe mogło być korygowane (Raport Wambacha, s. 14). Zabezpieczenie zostało zapewnione przez Wirecard poprzez przeniesienie należnych mu przychodów z tytułu prowizji, porównywalnych do uproszczonej metody płatności, na rachunki powiernicze.

⁷ Komisja śledcza niemieckiego Bundestagu powołała 4 marca 2021 r. firmę audytorską Rodl & Partner do przeprowadzenia dochodzenia. Prace były prowadzone w biurach audytora Ernst & Young (EY) w Berlinie od 15 marca 2021 r. do 15 kwietnia 2021 r. włącznie. Dochodzenie zakończyło się sporządzeniem „Bericht über die Ergebnisse des Ermittlungsauftrags zur Unterstützung der Arbeit des 3. Parlamentarischen Untersuchungsausschusses (der 19. Wahlperiode) des Deutschen Bundestages”, czyli „Raportu z wyników dochodzenia mającego na celu wsparcie prac trzeciej komisji śledczej (19. kadencji) niemieckiego Bundestagu”. Raport ten stał się znany jako Raport Wambacha, nazwany tak na cześć dyrektora zarządzającego Rodl & Partner, Martina Wambacha.

Ponadto Wirecard musiał zapewnić dodatkowe zabezpieczenie. Zostało ono ustalone jako 12-miesięczne zabezpieczenie kroczące oparte na wolumenie transakcji usług o długoterminowej ekspozycji na ryzyko. Jako przykład wykorzystano modele subskrypcyjne. 12-miesięczne zabezpieczenie kroczące wyniosło 33% wolumenu transakcji przypisanych do przedpłat.

Wirecard przejmował również ryzyko niewypłacalności związane z roszczeniami z tytułu obciążeń zwrotnych i zabezpieczał acquirersów przed ryzykiem odpowiedzialności i strat. Zasadniczo działalność ta okazała się stosunkowo mało ryzykowna. Nabywca mógł z góry zatrzymać część swoich zobowiązań wobec sprzedawcy internetowego na poczet przyszłych roszczeń z tytułu obciążeń zwrotnych. Zapewniało to skuteczne zaawansowane zabezpieczenie. Sprzedawca otrzymywał nie tylko cenę zakupu pomniejszoną o prowizję, ale także dodatkową kwotę, która była zatrzymywana na pokrycie roszczeń o zwrot kosztów. W tym modelu biznesowym Wirecard przejmował ryzyko, że nabywca będzie zobowiązany zapłacić firmie obsługującej karty, ale nie zrobi tego na przykład w sytuacji gdy pośredniczący sprzedawca nie zapłaci. W sytuacji, w której nabywca zasadniczo zabezpieczył się dwukrotnie wobec sprzedawcy, spółki Wirecard udzieliły partnerom TPA gwarancji na wszelkie straty finansowe, które ci mogli ponieść w wyniku transakcji z poleconymi klientami korzystającymi z kart kredytowych (niewywiązanie się sprzedawcy ze zobowiązań, cofnięcie płatności kartą, kary nałożone przez organizacje sieci kartowych itp.) (KPMG 2020). Uzgodnione gwarancje były zabezpieczone poprzez dostarczenie gotówkowego zabezpieczenia zarządzanego w ramach powiernictwa (KPMG 2020, s. 15). Aby zabezpieczyć te gwarancje, partnerzy TPA zatrzymywali płatności należne spółkom zależnym Wirecard lub dokonywali płatności na rachunki zarządzane przez powiernika.

Ze względu na liczne zaawansowane zabezpieczenia, z ekonomicznego punktu widzenia ryzyko niewypłacalności dla Wirecard było bardzo niskie. Rodzi to pytanie, dlaczego Wirecard był w ogóle potrzebny jako gwarant, w sytuacji tak niskiego ryzyka. Szczególnie dziwne jest to, że Wirecard musiał w tym celu zdeponować zabezpieczenie gotówkowe, które w 2015 r. wyniosło 100 mln euro a w 2020 r. 1,9 mld euro.

Pod tym względem umowy TPA miały specyficzne cechy, które różniły się od praktyk branżowych. Takie nietypowe praktyki biznesowe powinny być zidentyfikowane podczas audytu, w ramach którego audytor musiał zbadać model biznesowy klienta. Konieczne byłoby wyjaśnienie powodów odejścia od standardowych praktyk branżowych. Niestety audytor nie zbadał dalej, w jakim stopniu zabezpieczenie dostarczone przez Wirecard było zgodne z warunkami rynkowymi (Raport Wambacha, s. 15). Oznacza to, że chociaż EY zasadniczo zbadał model biznesowy Wirecard, to nie zakwestionował specyficznych cech umów w ramach działalności TPA, które wiązały się z nietypowym przekazaniem (dodatkowego) zabezpieczenia na rzecz Wirecard, i nie podjął koniecznych działań w tej sprawie. Jest to tym bardziej niezrozumiałe, że EY wskazała w swoich dokumentach roboczych, iż w latach 2014, 2015, 2016, 2017 i 2018⁸: *kierownictwo*

⁸ W dalszej części niniejszego dokumentu wykorzystano niektóre cytaty dosłowne. W przypadku gdy pochodzą one z niemieckich standardów badania lub niemieckiej literatury zostały one przetłumaczone na język angielski zgodnie z najlepszą wiedzą i przekonaniem. Nawet jeśli, ściśle rzecz biorąc, nie są to już cytaty dosłowne w sensie akademickim, zachowano w nich cudzysłowy.

nie zidentyfikowało żadnego ryzyka odpowiedzialności dla Wirecard⁹. Podczas audytu zignorowano oczywistą sprzeczność polegającą na zapewnieniu wysokich depozytów zabezpieczających przy bardzo niskim ryzyku.

Do przetwarzania transakcji w ramach działalności TPA wykorzystywano rachunki powiernicze, co jest standardową praktyką rynkową w celu zabezpieczenia ryzyka obciążeń zwrotnych (Untersuchungsausschuss 2021, s. 182). Model biznesowy został jednak wdrożony tylko z trzema partnerami biznesowymi, co od początku wiązało się zarówno z ryzykiem operacyjnym, a mianowicie niewywiązaniem się jednego z partnerów ze zobowiązań, jak i ryzykiem kredytowym związanym zarówno z powiernikiem, jak i bankiem powierniczym. Gdyby jeden z partnerów biznesowych nie wywiązał się ze swoich zobowiązań, Wirecard stanąłby w obliczu niewypłacalności. Ze względu na ryzyko, że kontynuacja działalności Wirecard była uzależniona od tych trzech partnerów biznesowych, audytor powinien był zwrócić szczególną uwagę na nich i upewnić się, że ryzyka te zostały odpowiednio scharakteryzowane w raporcie na temat ryzyka.

Ponadto pojawia się pytanie, dlaczego Wirecard miał jedynie niewielki wpływ na zorganizowaną strukturę. Było tak gdyż ponieważ z jednej strony, działalność ta mogła być prowadzona bez rachunków powierniczych, a z drugiej banki zarządzające przedmiotowymi rachunkami powierniczymi zostały wybrane bez udziału Wirecard¹⁰. Ponadto należało zakwestionować stosunek dochodów z tego modelu biznesowego do całkowitych dochodów grupy Wirecard. Zaangażowanie partnerów TPA zmniejszyło potencjalną łączną wysokość prowizji Wirecard, a ponadto konieczne było zdeponowanie zabezpieczenia gotówkowego na wypadek odwrócenia transakcji, co przynajmniej zamroziło płynność, ale ostatecznie odpowiednio zmniejszyło dochody. Pomimo tego działalność ta miała być niezwykle dochodowa.

3. Wykorzystanie rachunków powierniczych

Rachunkowe ujęcie rachunków powierniczych rodzi wiele pytań dotyczących charakteru relacji powierniczej (Low, Heyd 2024, s. 61–78). Zgodnie z MSSF uznanie składnika zasobów za składnik aktywów opiera się na Ramowej koncepcji sporządzania sprawozdań finansowych (*Concepttual Framework*, CF). Zgodnie z CF 4.4(b) składnik aktywów to zasób kontrolowany przez jednostkę w wyniku przeszłego zdarzenia, z którego oczekuje się przyszłych korzyści ekonomicznych. Kluczowym czynnikiem w ujmowaniu relacji powierniczych jest zatem to, czy jednostka może kontrolować składnik aktywów. Aby to ustalić, należy wziąć pod uwagę charakter prawny relacji powierniczej (Marten 2020, s. 1465; Justenhoven, Meyer 2024, § 46, pkt 12–26).

⁹ Raport Wambacha, s. 16, z odniesieniem do dokumentów roboczych biegłego rewidenta za odpowiednie lata.

¹⁰ Zob. oświadczenie szefa działu polityki EY przed komisją śledczą. Untersuchungsausschuss 2021, s. 378.

Ujęcie rachunkowe opiera się na konkretnych warunkach umowy powierniczej. Jeśli umowa i okoliczności faktyczne wskazują, że beneficjentem rzeczywistym jest powierzający to, zgodnie z poglądem wyrażanym w literaturze, on jest odpowiedzialny za rozliczenie (Justenhoven, Meyer 2024, § 246, pkt 16). Zastosowanie tej interpretacji zgodnie z niemieckim kodeksem handlowym (HGB) do sprawozdań finansowych sporządzanych zgodnie z MSSF wymaga rozważenia możliwości kontroli, co z kolei sprowadza się do weryfikacji faktycznego właściciela.

W analizowanym przypadku decydujące znaczenie miało to, czy Wirecard była beneficjentem rzeczywistym (lub sprawowało kontrolę zgodnie z MSSF) rachunków powierniczych. Biorąc pod uwagę okoliczności, jest to wysoce wątpliwe.

Na rachunkach powierniczych księgowano różne transakcje. Z jednej strony Wirecard był uprawniony do prowizji od organizacji kart kredytowych, a z drugiej strony musiał płacić prowizje partnerom TPA za ich usługi. Płatności te nie były realizowane za pośrednictwem swobodnie dostępnego rachunku bankowego. Ponadto transakcje związane z przejęciem ryzyka niewypłacalności w przypadku roszczeń z tytułu obciążenia zwrotnego były realizowane za pośrednictwem tych rachunków powierniczych. Wirecard otrzymywał prowizję gwarancyjną za przejęte gwarancje, ale jednocześnie musiał wpłacać zabezpieczenie gotówkowe na poczet zwrotów i ewentualnych kar.

Kwestia, czy stosunek powierniczy musi być wykazany w bilansie, zależy od tego, kim jest powiernik. W niniejszej sprawie można rozważać dwa scenariusze (Low, Heyd 2024, s. 63).

- **Założenie 1** – Powiernikami są spółki Wirecard. W tym przypadku spółki Wirecard zobowiązały się do przeniesienia swobodnie dysponowanego zabezpieczenia gotówkowego (majątku powierniczego) na rachunki powiernicze i utrzymywania go w rezerwie na wypadek wystąpienia roszczeń. Faktyczne rozliczenie miało miejsce w zakresie, w jakim spółki TPA nie przeniosły kwot ze swojego zadłużenia netto do spółek Wirecard (przychodów ze sprzedaży podlegających przekazaniu – tj. opłat za obsługę kart kredytowych – pomniejszonych o należne prowizje) na swobodnie dysponowane rachunki spółek Wirecard, ale na rachunki powiernicze, które służyły zabezpieczeniu roszczeń gwarancyjnych spółek TPA i zobowiązań gwarancyjnych spółek Wirecard. Gdyby spółki Wirecard mogły być uznane za zleceniodawców, a partnerzy biznesowi TPA za podwykonawców, spółki Wirecard byłyby beneficjentami rzeczywistymi majątku powierniczego (zabezpieczenia gotówkowego) i musiałyby je wykazać w swoich bilansach. Wydaje się, że jest to błędna interpretacja, na której Wirecard oparło swoją politykę rachunkowości.
- **Alternatywne założenie** – Partnerzy TPA są powiernikami. W tym przypadku partnerzy TPA przekazaliby majątek powierniczy powiernikowi, z zastrzeżeniem, że zostanie on wypłacony spółkom Wirecard dopiero po wypełnieniu zobowiązań gwarancyjnych spółek Wirecard. W tym przypadku płatności dokonane przez partnerów TPA nie przeszły (jeszcze) pod kontrolę spółek Wirecard. Płatności musiałyby wówczas zostać skapitalizowane przez spółki TPA. Spółki

Wirecard musiałyby skapitalizować roszczenie wobec spółek TPA do momentu, gdy powiernik przekaze środki pieniężne na rachunek, z którego spółki Wirecard mogą swobodnie korzystać zgodnie z instrukcjami partnerów TPA jako powierników, jeżeli ryzyko zobowiązania przestało istnieć lub, jeżeli ryzyko, za które spółki Wirecard udzieliły gwarancji, zmaterializowało się i zostało pokryte z zabezpieczenia gotówkowego na rachunkach powierniczych.

„Umowa powiernicza z grudnia 2015 r. stanowiła, że rachunek nie miał być prowadzony w imieniu Wirecard, ale przez powiernika”¹¹. Wirecard nie miała żadnych bezpośrednich danych klientów dotyczących działalności TPA; zamiast tego księgowi otrzymywali dokumenty od partnerów biznesowych, na podstawie których dokonywano księgowania¹². Wirecard nie miała zatem wiedzy ani o przelewach dokonywanych przez partnerów TPA na rachunki powiernicze, ani o wypłatach dokonywanych w celu pokrycia ryzyka. Wszystkie dyspozycje dotyczące sald rachunków powierniczych były wykonywane przez partnerów TPA, a następnie przekazywane spółkom Wirecard za pomocą zrzutów ekranu, które wykorzystywały dane w nich uwidocznione jako podstawę do księgowania. Nie można ich było przypisać do poszczególnych klientów lub grup klientów, ale były one podzielone na różne i niezrozumiałe agregaty. Jest to już problematyczne z punktu widzenia ogólnie przyjętych zasad rachunkowości i stanowi naruszenie § 238 ust. 1 niemieckiego kodeksu handlowego (HGB)¹³. Ogólny obraz nie spełnia niezbędnych cech sprawowania kontroli zgodnie z MSSF, dlatego też należy zaprzeczyć istnieniu aktywów należących do Wirecard w odniesieniu do aktywów powierniczych na rachunku powierniczym. Wirecard nie był w stanie sprawować kontroli nad istnieniem lub dostępnością sald rachunków.

Wirecard nie była świadoma przelewów dokonywanych przez partnerów TPA na rachunki powiernicze ani wypłat dokonywanych w celu pokrycia ryzyka, ale była uzależniona od dokumentów dostarczanych przez swoich partnerów biznesowych, stąd istniało bardzo wysokie ryzyko manipulacji. Ogromnemu ryzyku oszustwa można było przeciwdziałać jedynie poprzez uzyskanie znaczących dowodów badania. Należało zwrócić na to szczególną uwagę.

Ograniczony wpływ Wirecard polegał również na tym, że nie tylko powołanie powierników i utworzenie rachunków powierniczych zostało zainicjowane przez partnerów biznesowych TPA, ale również wymiana powierników w 2019 r. i przeniesienie aktywów powierniczych do innego banku zostały zainicjowane przez owych partnerów TPA.

¹¹ Takie oświadczenie złożył szef działu polityki EY przed komisją śledczą, zob. Untersuchungsausschuss 2021, s. 378.

¹² Według szefa działu polityki EY przed komisją śledczą, zob. Untersuchungsausschuss 2021, s. 215.

¹³ W tym sensie zgadza się również raport Wambacha, dodatek II, s. 17.

4. Podstawowe zasady prawidłowego audytu

Oprócz przepisów dotyczących rachunkowości (w przypadku Wirecard to MSSF na poziomie grupy), decydujące znaczenie dla audytora mają normy prawne związane z tymi przepisami oraz zasady prawidłowego badania (Grundsätzen ordnungsmäßiger abschluss Prüfung, GoA) (Low, Heyd 2024, s. 26–28).

GoA to zasady audytu ustanowione przez Instytut Biegłych Rewidentów (Institut der Wirtschaftsprüfer, IDW)¹⁴, które są określone w standardach audytu i wytycznych dotyczących audytu. Muszą one być stosowane podczas badania sprawozdań finansowych, niezależnie od tego, czy zostały one sporządzone zgodnie z normami krajowymi, czy międzynarodowymi (Graumann 2020, s. 192).

Biegli rewidentzi działają w interesie publicznym i muszą być tego świadomi, dlatego podczas badania należy stosować wszystkie odpowiednie standardy badania.

5. Podejście do badania zorientowane na ryzyko i zasada istotności

Głównym ryzykiem dla biegłego rewidenta jest przeoczenie istotnego błędu w rocznym jednostkowym lub skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym i wydanie opinii bez zastrzeżeń (Almeling i in. 2020, s. 6).

Zastosowanie podejścia do badania zorientowanego na ryzyko zgodnie z IDW PS 261 (nowa wersja), wymaga identyfikacji i oceny ryzyka błędu w badanym sprawozdaniu w celu uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów jako podstawy opinii (IDW PS 300, nowa wersja, pkt 4). W tym celu biegły rewident musi zidentyfikować i ocenić ryzyko nieodłączne (podatność na błędy w obszarze badania) oraz ryzyko kontroli, czyli ryzyko, że istotne błędy nie zostały zapobieczone lub wykryte i skorygowane przez system kontroli wewnętrznej klienta, zgodnie z IDW PS 230. Wymaga to zrozumienia specyfiki działania firmy oraz jej otoczenia prawnego i gospodarczego (Marten i in. 2020, s. 379–391, 474–477, 492). Obejmuje to w szczególności partnerów, z którymi audytowana firma utrzymuje relacje biznesowe, cechy charakterystyczne firmy, cele i strategię firmy oraz związane z nimi ryzyko gospodarcze. Ponadto audytor jest zobowiązany do pomiaru i monitorowania wyników gospodarczych (IDW 2020, s. 1531).

¹⁴ GoA to albo niemieckie tłumaczenie Międzynarodowych Standardów Badania (ISA), oznaczone jako ISA (DE), albo krajowe modyfikacje ISA dotyczące poszczególnych aspektów badania, mające na celu dostosowanie ich do prawa niemieckiego. Wreszcie mogą to być również niezależne standardy badania (IDW PS). Są one publikowane, gdy konieczne byłoby bardzo rozległe modyfikacje ISA, co praktycznie uniemożliwia odniesienie się do ISA, lub gdy nie ma ISA dotyczącego danego tematu. Informacje na temat statusu prawnego zasad prawidłowego audytu (Grundsätzen ordnungsmäßiger abschluss Prüfung) można znaleźć w: Marten i in. 2020, s. 183–185.

Ryzyko nieodłączne oznacza podatność informacji zawartych w badanym sprawozdaniu finansowym na błędy, które są istotne same w sobie lub w połączeniu z błędami w innych obszarach badania i są identyfikowane bez uwzględnienia systemu kontroli wewnętrznej (IDW PS 261, nowa wersja, pkt 6). Z kolei ryzyko kontroli dotyczy istotnych błędów w odniesieniu do obszaru badania, którym nie zapobiegł lub nie wykrył ich oraz nie zostały skorygowane przez system kontroli wewnętrznej przedsiębiorstwa. Jeśli system kontroli wewnętrznej jest nieskuteczny lub tylko częściowo skuteczny, ryzyko kontroli jest wysokie. Jeśli system kontroli wewnętrznej jest skuteczny, ryzyko kontroli jest raczej niskie (IDW PS 261, nowa wersja, pkt 6)¹⁵.

Jak stwierdził EY w swojej opinii z badania sprawozdania rocznego za 2017 r. model biznesowy, oparty na partnerach TPA w krajach trzecich, wymagał ustanowienia systemu kontroli wewnętrznej (Wirecard AG 2017a, s. 293). Audytor skrytykował nieodpowiedni system kontroli wewnętrznej w Wirecard, i chociaż uznał tę działalność za szczególnie ważną kwestię audytową, nie dostosował odpowiednio swoich procedur badania. Zgodnie z IDW PS 261 stanowi to naruszenie podejścia audytowego zorientowanego na ryzyko.

Aby ustalić, czy sprawozdania finansowe spełniają wymagania, należy zbadać istotność ewentualnych zniekształceń w całym sprawozdaniu rocznym lub skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym (IDW PS 250, nowa wersja) (Marten i in. 2020, s. 320). Zgodnie z pkt 5, informacje księgowe uznaje się za istotne, jeżeli można racjonalnie oczekiwać, że ich błędne przedstawienie (w tym pominięcia) w szczegółach lub w całości będą miały wpływ na decyzje ekonomiczne podejmowane przez użytkowników sprawozdań finansowych w oparciu o zawarte w nich informacje księgowe.

W przypadku badania sprawozdań finansowych pojęcie istotności, zgodnie z IDW PS 250, nowa wersja, pkt 6, stanowi, że: *badanie rocznego sprawozdania finansowego i sprawozdania z działalności ... musi być zaprojektowane w taki sposób, aby z rozsądną pewnością wykryć zniekształcenia, które ze względu na swoją wielkość lub znaczenie mają wpływ na wartość informacyjną dla użytkowników tych sprawozdań finansowych*. Badanie musi być przeprowadzone w taki sposób: *aby wykryć z rozsądną pewnością nieprawdziwe informacje, jeśli są one istotne ze względu na swoją wielkość (ilościową) lub znaczenie (jakościowe) i tym samym mają wpływ na wartość informacyjną sprawozdania finansowego*¹⁶. Wymaga to poszukiwania dowodów, dopóki nie będzie żadnych wątpliwości co do autentyczności dowodów badania (autentyczności i prawdziwości, wiarygodności, pewności, rzetelności, zgodności z prawdą). Zgodnie z IDW PS 300 pkt A5, niskiej jakości dowodów nie powinno się rekompensować zwiększeniem ich liczby (Graumann 2020, s. 282).

¹⁵ Znaczenie systemu kontroli wewnętrznej, zob. Marten i in. 2020, s. 397–399.

¹⁶ IDW 2020, s. 1603, a także s. 1601, zawiera wyraźne odniesienia zarówno do cech jakościowych, jak i (alternatywnie) ilościowych. § 317 ust. 1 zdanie 3 niemieckiego kodeksu handlowego (HGB) wymaga od biegłego rewidenta przeprowadzenia badania w taki sposób, aby dzięki sumiennej praktyce zawodowej mógł on wykryć z wystarczającą pewnością wszelkie nieścisłości lub naruszenia, które mają istotny wpływ na przedstawienie aktywów, sytuacji finansowej i wyników działalności.

6. Ryzyko nieścisłości i naruszeń

Zgodnie z § 43 ust. 4 WPO i IDW PS 200 pkt 17 biegły rewident działając w interesie publicznym ma obowiązek zachować krytyczne podejście. Zgodnie z IDW PS 210 pkt 14 krytyczne podejście należy przyjąć wobec badanej spółki, jej przedstawicieli prawnych, pracowników i organu nadzorczego. Chociaż badanie sprawozdania nie jest badaniem nadużyć finansowych, biegły rewident nie może polegać na oświadczeniach przedstawicieli prawnych spółki i ich szczegółowości. Natomiast jest zobowiązany do potwierdzenia ich oświadczeń i oceny ich wiarygodności na własną odpowiedzialność. Badanie nie jest zazwyczaj pełne, ale wrywkowe (IDW PS 200 pkt 19), co jednak nie wyklucza możliwości pełnego badania danego obszaru, jeśli wiąże się to z określonym ryzykiem. Biegły rewident jest zobowiązany: *niezależnie od swoich wcześniejszych doświadczeń z klientem, zawsze liczyć się z możliwością wystąpienia naruszeń* (Marten i in. 2020, s. 584).

Dwa terminy użyte w sekcji 317 niemieckiego kodeksu handlowego (HGB), a mianowicie nieścisłość i naruszenie, można również opisać jako błędy księgowe i oszustwa lub działania oszukańcze (Low, Heyd 2024, s. 33–38). W standardach badania oba terminy wchodzą w zakres pojęcia „nieprawidłowości”. Różnica między tymi dwoma terminami polega na tym, że nieścisłości (błędy) występują nieumyślnie, podczas gdy naruszenia (oszustwa lub działania złośliwe) są popełniane umyślnie (IDW 2000. PS 210 pkt 6 i 7). Oszustwo obejmuje wprowadzenie w błąd (również lub wyłącznie) w sprawozdaniach finansowych, sprzeniewierzenie aktywów lub naruszenie prawa (Almeling i in. 2020, s. 33).

Oszustwa i inne naruszenia standardów są bez wątpienia jednym z głównych problemów w audycie (Marten i in. 2020, s. 580). Brak lub nieskuteczność kontroli zwiększa możliwość popełnienia oszustwa. *W szczególności kierownictwo przedsiębiorstwa może łatwo obejść lub pominąć środki kontroli* (Almeling i in. 2020, s. 35).

IDW PS 210 dotyczy wyłącznie nieprawidłowości (nieścisłości i naruszeń). IDW PS 210 pkt 35 zawiera szczegółową listę wskaźników wskazujących na zwiększone ryzyko oszustwa, w tym (dosłownie i we fragmentach mających znaczenie dla Wi-recard):

- Wątpliwości co do uczciwości lub kompetencji kierownictwa:
 - kontrola zarządu przez jedną lub kilka osób bez skutecznego organu nadzorczego;
 - niejasne struktury organizacyjne;
 - brak chęci do ulepszenia systemu kontroli wewnętrznej;
 - utrzymujące się niedobory kadrowe w dziale księgowości.
- Krytyczne sytuacje w przedsiębiorstwie:
 - nadmiernie ekspansywna działalność biznesowa;
 - źródła dochodów obciążone wysokim ryzykiem;
 - uzależnienie od niewielkiej liczby dostawców lub klientów.

- Nietypowe transakcje:
 - transakcje mające znaczący wpływ na zyski;
 - skomplikowane transakcje lub nietypowe rozliczenia transakcji;
 - transakcje z podmiotami powiązanymi;
 - nadmierne wydatki na prowizje agencyjne związane z otrzymaną usługą.
- Trudności w uzyskaniu dowodów badania takich, jak:
 - niewystarczające rejestrowanie lub dokumentowanie transakcji;
 - wiele rozbieżności między wynikami księgowymi a potwierdzeniami stron trzecich;
 - uchylenie się kierownictwa od odpowiedzi na pytania audytora lub przekazywanie trudnych do zrozumienia informacji.
- Inne okoliczności takie, jak:
 - niewystarczająca skuteczność audytu wewnętrznego.

Audytora ma obowiązek poszukiwania nadużyć¹⁷. Zgodnie z IDW PS 210 pkt 38: Audytora ma obowiązek zidentyfikować i ocenić ryzyko istotnego zniekształcenia wynikającego z naruszeń na poziomie sprawozdania finansowego oraz na poziomie poszczególnych stwierdzeń dotyczących niektórych rodzajów transakcji biznesowych, sald kont i informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym. Ryzyko to zawsze jest ryzykiem znaczącym. Oznacza to, że audytora musi zapoznać się z odpowiednimi środkami kontroli.

IDW PS 210 pkt 39 wyraźnie odnosi się do nadużyć, które często wynikają z zawyżania przychodów ze sprzedaży (np. poprzez księgowanie fikcyjnych przychodów). *Biegły rewident musi zatem założyć, że może istnieć ryzyko naruszeń w związku z ujemowaniem przychodów i określić, jakie rodzaje przychodów, transakcji lub pozycji w sprawozdaniu finansowym, które mają wpływ na zysk lub stratę, mogą być narażone na takie ryzyko. Ryzyko istotnego zniekształcenia wynikającego z tych naruszeń należy również traktować jako ryzyko znaczące (IDW PS 210 pkt 39).*

W przypadku wystąpienia oznak oszustwa, IDW 210 pkt 58 wymaga od biegłego rewidenta oceny okoliczności i ich wpływu na sprawozdanie finansowe. *O ile nie ma przesłanek wskazujących na coś przeciwnego, należy założyć, że podejrzana nieprawidłowość nie jest zdarzeniem jednorazowym. Jeśli można podejrzewać jej wpływ na prawidłowość sprawozdania finansowego, biegły rewident jest zobowiązany do uzyskania dodatkowych informacji (IDW PS 210 pkt 59).* W związku z tym istnieje obowiązek poszerzonego badania¹⁸. W żadnym razie biegły rewident nie może uznać za wystarczające niewyjaśnione ryzyka, pozostałe wątpliwości co do wiarygodności dowodów badania lub niemożliwe do zweryfikowania informacje dotyczące zgodności sprawozdania finansowego z prawem, bez oceny ich wpływu na opinię z badania (poświadczenie). Zgodnie z IDW PS 210 pkt 72: *Modyfikacje opinii mogą być również konieczne, jeżeli biegły rewident nie jest w stanie ustalić, czy istnieje nieścisłość lub naruszenie, z powodu okoliczności niezależnych od spółki.*

¹⁷ Marten i in. 2020, s. 584 z podkreśleniem terminów „audytora” i „pozytywny obowiązek poszukiwania”.

¹⁸ Zob. Graumann 2020, s. 214, gdzie znajduje się również odniesienie do udziału doradców prawnych lub innych ekspertów.

7. Wymagane procedury badania i niedociągnięcia w badaniu sprawozdania finansowego

Relacje powiernicze muszą być obowiązkowym przedmiotem badania, z bardzo rozbudowanymi procedurami kontrolnymi. *Relacja powiernicza zawsze wiąże się ze zwiększonym ryzykiem, ponieważ jej celem może być ukrywanie sytuacji finansowej – nawet wykraczającej poza zakres badania*¹⁹¹⁹. W przypadku Wirecard miało to szczególne znaczenie, bowiem jej sytuacja finansowa zależała w dużej mierze od relacji biznesowych z zaledwie trzema partnerami biznesowymi. W tym kontekście niewystarczającym jest jedynie stwierdzenie, że audytorzy przeanalizowali zobowiązania Wirecard w zakresie wykonania, ryzyko odpowiedzialności, które Wirecard przyjął na siebie na mocy umowy, oraz zabezpieczenia, które Wirecard musiał zapewnić na podstawie umów powierniczych, skoro nie wyciągnięto z tego żadnych wniosków ze względu na liczne nieprawidłowości. Biorąc pod uwagę znaczenie działalności TPA dla sukcesu (i istnienia) Wirecard, wizyty na miejscu u „zewnętrznych partnerów biznesowych” były absolutnie konieczne, choć w tym przypadku niewystarczające do uzyskania odpowiednich i wystarczających dowodów badania (IDW 2000, PS 300 nowa wersja, pkt 5 i pkt 7).

Podczas badania stosunków powierniczych pierwszym krokiem jest zbadanie nie-(typowego) charakteru tego stosunku w ogóle, struktury umowy powierniczej typu TPA, warunków umowy powierniczej dotyczących poszczególnych usług i związanych z nimi ryzyk, wiarygodności powierników, zdolności kredytowej banku (banków) zarządzającego (zarządzających) rachunkami powierniczymi i, wreszcie, istnienia majątku powierniczego. Obejmuje to sprawdzenie, czy rachunki powiernicze są w pełni udokumentowane w księgach spółek Wirecard, czy kwoty zaksięgowane na rachunkach powierniczych są możliwe do prześledzenia, czy pozycje bilansowe, w których wykazane są kwoty na rachunkach powierniczych, są zgodne z przepisami (w tym przypadku oznaczenie jako aktywa pieniężne) i wreszcie, czy ujawniono informacje wymagane do zrozumienia i wymagane przez MSSF.

W przypadku oznak nieścisłości lub naruszeń na podstawie IDW PS 210 pkt 58 biegły rewident jest zobowiązany do oceny, które okoliczności doprowadziły do powstania tych ryzyk oszustwa i jaki wpływ może to mieć na rachunkowość. W ramach badania biegły rewident musi przeprowadzić procedury badania w taki sposób, aby uzyskać wystarczające i odpowiednie dowody badania, które pozwolą mu wyciągnąć uzasadnione wnioski (IDW PS 300, nowa wersja, pkt. 5). W tym zakresie biegły rewident jest zobowiązany do zaplanowania i przeprowadzenia procedur badania w taki sposób, aby uzyskać wystarczające i odpowiednie dowody badania w okolicznościach danego przypadku. Czyniąc to, należy wziąć pod uwagę sto-

¹⁹ Schiittler 2020b, s. 1862–1863, tutaj s. 1863, z naciskiem na „zwiększone ryzyko” i „ukrywanie sytuacji finansowej”, co dodatkowo wskazuje, że audytorzy podlegają zwiększonym obowiązkom należytej staranności wynikającym z przepisów dotyczących prania pieniędzy i muszą kompleksowo ustalić, kto jest rzeczywistym właścicielem majątku powierniczego (§ 15 GwG, Anlage 2, Faktoren fiir ein potenziell hoheres Risiko). Bardzo podobne Schiittler 2020a, s. 671–672, tutaj s. 671.

sowność i wiarygodność informacji (IDW PS 300, nowa wersja, pkt 8). Stosowność oznacza, że dowody badania muszą być odpowiednie do celu procedur badania: *Wiarygodność dowodu zależy od charakteru i źródła informacji oraz od okoliczności, w jakich zostały one uzyskane* (Graumann 2020, s. 285).

W przypadku informacji pochodzących od spółki dowody badania dotyczące dokładności i kompletności muszą być uzyskane zgodnie z IDW PS 300, nowa wersja, pkt. 10. Jeżeli biegły rewident ma wątpliwości co do wiarygodności dowodów badania lub, jeżeli wątpliwości wynikają z ogólnych okoliczności – jak w przypadku Wirecard, IDW PS 300, nowa wersja, pkt 12 wymaga określenia korekt lub uzupełnień procedur badania niezbędnych do wyjaśnienia faktów. Z kolei IDW PS 300, nowa wersja, pkt A3 stanowi, że same zapytania zazwyczaj nie dostarczają wystarczających dowodów badania potwierdzających brak istotnych zniekształceń na poziomie stwierdzeń, ani nie zapewniają wiarygodnych informacji na temat skuteczności kontroli.

Jednak w analizowanym przypadku Wirecard wydaje się, że nie uzyskano żadnych dalszych dowodów badania. Jest to tym poważniejsze, gdy weźmie się pod uwagę liczbę i charakter wskaźników dotyczących nadużyć finansowych zidentyfikowanych zgodnie z IDW PS 210 pkt 35. Natomiast biegli rewidentzi zrealizowali procedury badania tak, jakby spółka nie wykazywała żadnych oznak nadużyć finansowych. W celu oceny ryzyka nadużyć audytorzy przeprowadzili ustrukturyzowaną analizę, w ramach której przeprowadzono wywiady z członkami zarządu, rady nadzorczej, kierownikiem działu audytu wewnętrznego, kierownikiem działu prawnego i kierownikiem działu księgowości. Jednakże te oparte na oświadczeniach dowody z badania są bez znaczenia, jeśli ze względu na liczne oznaki oszustwa istnieje powód, aby obawiać się, że przynajmniej najwyżsi rangą członkowie kierownictwa spółki mogą być zaangażowani w takie działania. A jest to niezgodne z IDW PS 300, nowa wersja, pkt 43. Jak można było oczekiwać, ustalenia uzyskane w ten sposób były niestosowne w kontekście celu badania.

Zgodnie z IDW PS 300, nowa wersja, pkt A29, na wiarygodność informacji ma wpływ jej rodzaj i pochodzenie, a także okoliczności, w jakich została uzyskana. Wiarygodność kopii, dokumentów cyfrowych lub dokumentów przekształconych do postaci elektronicznej zależy od kontroli nad ich tworzeniem i utrzymywaniem. W odniesieniu do wystarczającego zakresu wyboru pozycji podlegających badaniu, IDW PS 300, nowa wersja, pkt A48 wyraźnie wspomina o pełnym badaniu, celowym doborze i próbkowaniu oraz wskazuje, że zastosowanie jednej z tych form badania lub ich kombinacji jest właściwe w zależności od takich okoliczności, jak ryzyko istotnych zniekształceń w badanym sprawozdaniu.

W tym kontekście pełny audyt, zgodnie z IDW PS 300, nowa wersja, pkt A49, może być właściwy i konieczny, jeżeli istnieje znaczące ryzyko, a inne procedury nie zapewniają wystarczających i odpowiednich dowodów badania. W tym względzie w załączniku do IDW 300, nowa wersja, wskazano, że niezależnie od wyboru warunków, na koniec okresu należy sporządzać zestawienie sald kont, które mogą odnosić się do istnienia i przypisania spółce istniejących praw do aktywów.

W przypadku stosunków powierniczych biegły rewident jest zobowiązany do ustalenia w szczególności:

- „czy aktywa powiernicze wykazane w bilansie istnieją (istnienie);
- aktywa powiernicze są w całości ujęte w bilansie (kompletność);
- aktywa powiernicze są prawidłowo przedstawione w sprawozdaniu finansowym (dokładność, wycena i alokacja, a także ujawnianie i prezentacja oraz, w stosownych przypadkach, noty);
- jednostka sprawozdawcza posiada faktyczną własność aktywów powierniczych i sprawuje nad nimi kontrolę (prawa i obowiązki)” (Marten 2020, s. 1465–1469, tutaj s. 1466).

Uzyskanie potwierdzeń od stron trzecich może pomóc w uzyskaniu stosownych i wiarygodnych dowodów badania. Zgodnie z IDW PS 302, nowa wersja, pkt 6 lit. a) są to dowody badania, które biegły rewident uzyskuje bezpośrednio w formie pisemnej odpowiedzi od strony trzeciej w formie papierowej lub przy użyciu nośnika elektronicznego lub innego. *W takich przypadkach należy ocenić pracę stron trzecich, aby ustalić, czy jest ona odpowiednia do celów badania* (IDW 2020, s. 1620; Marten 2020, s. 1465–1469, tutaj s. 1468). IDW PS 302, nowa wersja, pkt 8 wymaga, aby biegły rewident zachował kontrolę nad procesem potwierdzania choć nie ma dodatkowych wymagań dotyczących potwierdzeń elektronicznych. Jednak, biorąc pod uwagę łatwość, z jaką można zmienić potwierdzenia stron trzecich w formie elektronicznej, ważne jest, aby: *dokładnie przestrzegać obowiązku zachowania kontroli nad procesem potwierdzania* (IDW 2020, s. 1626).

Jeśli przedstawiciele prawni odmówią audytorowi wysłania wniosku o potwierdzenie, procedura nie zostanie zakończona (nota bene taką odmowę można w przypadku Wirecard dostrzec w dość nietypowych ustaleniach umownych z partnerami biznesowymi TPA dotyczących rachunków powierniczych), a rewident musi zastosować alternatywne procedury badania (IDW PS 302, nowa wersja, pkt 11 lit. c). Jeżeli audytor nie jest w stanie uzyskać stosownych i wiarygodnych dowodów badania za pomocą takich alternatywnych procedur, jest on zobowiązany do podjęcia rozmów z organem nadzorczym (IDW PS 302, nowa wersja, pkt 12). Ponadto biegły rewident jest zobowiązany do podjęcia decyzji dotyczącej wpływu na badanie i opinię biegłego rewidenta, stosując zasady IDW PS 250, nowa wersja, IDW PS 261, nowa wersja, oraz IDW PS 400. Nawet, jeśli biegły rewident ma wątpliwości co do wiarygodności uzyskanych odpowiedzi na prośbę o potwierdzenie lub powinien mieć wątpliwości oparte na ogólnych przesłankach, jak w przypadku Wirecard, musi uzyskać kolejne dowody badania w celu wyeliminowania tych wątpliwości (IDW PS 302, nowa wersja, pkt 14). Ponadto jego pierwotna ocena powiązanych ryzyk błędu, w tym ryzyka naruszeń, musi zostać ponownie rozważona zgodnie z pkt 15.

W przypadku potwierdzeń bankowych mają zastosowanie przepisy szczególne. Należy je uzyskać dla wszystkich rodzajów relacji biznesowych między spółką a instytucjami kredytowymi (IDW PS 302, nowa wersja, pkt 26) i nie ma tu wyjątków. W przypadku Wirecard utrzymywała ona relacje biznesowe z zaangażowanymi bankami – choć nie bezpośrednio, ale pośrednio, ponieważ umowy powiernicze były skonstruowane w nietypowy sposób.

Zgodnie z IDW PS 302, nowa wersja, pkt 21, informacje, które należy uzyskać za pośrednictwem potwierdzenia bankowego, obejmują między innymi rachunki i ich salda, linie kredytowe oraz udzielone zabezpieczenia. *Jednak przy wysyłaniu wniosków o potwierdzenie bankowe często obserwuje się (na przykład w przypadku zagranicznych instytucji kredytowych lub w przypadkach, gdy instytucje kredytowe angażują zewnętrznych usługodawców do udzielania odpowiedzi na wnioski o potwierdzenie), że nie uzyskuje się pełnych lub częściowych standardowych informacji, o które wnioskowano. W takich przypadkach biegły rewident może, w ramach swojego zawodowego osądu i zgodnie z oceną ryzyka, określić zakres alternatywnych procedur badania wymaganych zgodnie z pkt 16 w odniesieniu do informacji, które nie zostały otrzymane* (IDW PS 302, nowa wersja, pkt A28).

W przypadku Wirecard biegły rewident powinien był najpierw zakwestionować stosowanie rachunków powierniczych (Schiittler 2020b, s. 1862–1863, tutaj s. 1863; Low, Heyd 2024, s. 69), ponieważ nie były one niezbędne do realizacji modelu biznesowego, a przynajmniej nie w takim zakresie.

*Depozyty zabezpieczające na rachunkach powierniczych były, zgodnie z umowami, zatrzymywane na wypadek całkowitej utraty wartości, tj. ryzyka kontrahenta*²⁰. Kwota depozytu zabezpieczającego wynosiła 33% prowizji od transakcji bazowych (Untersuchungsausschuss 2021, s. 376). Oznacza to, że w przypadku transakcji z klientem o wartości 100 euro i zakładanej prowizji w wysokości 10% kwoty prowizji wynoszącej 10 euro, zatrzymano 33%, czyli 3,33 euro. Aby w ten sposób uzyskać kwotę np. 1,9 mld euro, wymagany byłby niezwykle wysoki wolumen transakcji, który musiałby zostać zweryfikowany przez audytora²¹.

Zatrzymywanie dużych kwot jako zabezpieczenia roszczeń z tytułu obciążeń zwrotnych i kar było nieuzasadnione, biorąc pod uwagę bardzo niskie ryzyko dla Wirecard, i wymagałoby to bardziej szczegółowych procedur badania. Niskie ryzyko wynikało również z faktu, że w latach finansowych 2015–2019 nie zwrócono się do Wirecard o pokrycie tych kosztów.

W rzeczywistości współpraca z dostawcami zewnętrznymi nie powoduje żadnych roszczeń w stosunku do dostarczonego zabezpieczenia, które uzasadniałyby wysoki poziom zabezpieczenia udzielonego przez Wirecard (Raport Wambacha, s. 21). Natomiast udzielenie dalszego zabezpieczenia poprzez realokację należności do połowy 2015 r. jest sprzeczne z postanowieniami umowy i doświadczeniem biznesowym. Model zapewniania dalszych zabezpieczeń oznacza, że wraz ze wzrostem działalności Wirecard prawie nie otrzymuje środków pieniężnych z tego tytułu, ze względu na stale rosnące wymagania dotyczące zabezpieczeń. Z drugiej strony Wirecard musi finansować stale rosnącą wartość zabezpieczeń kapitałem własnym i obcym. W kontekście ekonomicznym takie działanie jest bardzo nietypowe (Raport Wambacha, s. 51).

²⁰ Takie oświadczenie złożył przed komisją śledczą szef działu polityki EY. Zob. Untersuchungsausschuss 2021, s. 376.

²¹ Zob. przykład podany przez szefa działu polityki EY przed komisją śledczą, Untersuchungsausschuss 2021, s. 376.

Przyznanie bardzo wysokich kwot jako zabezpieczenia, przy wyjątkowo niskim ryzyku, budzi podejrzenia. Biegły rewident powinien był to zbadać. EY zauważył również, że depozyty zabezpieczające były bardzo wysokie – mianowicie w poprzednich latach, kiedy rachunki powiernicze nie były jeszcze tak szeroko stosowane i były wykazywane jako należności. Wówczas EY krytykowało, że pozycje należności poszczególnych partnerów biznesowych TPA były zbyt wysokie, a kwestia ich wypłacalności nie uzasadniała kwoty należności²².

Trzej partnerzy TPA, którzy mieli kluczowe znaczenie dla tej działalności biznesowej i stanowili zagrożenie dla istnienia Wirecard, również wydają się być przedmiotem niewystarczającej analizy. Na podstawie informacji publicznych, sporadycznych wizyt na miejscu oraz wniosku, że trzej partnerzy biznesowi TPA byli niezależni od przychodów Wirecard, biegły rewident po prostu uznał, że: *nie istnieje szczególne ryzyko oszustwa w odniesieniu do istnienia i kwoty przychodów z działalności TPA Wirecard*. Z punktu widzenia EY wydaje się, że były to wystarczające kontrole, aby przyjąć, że partnerzy TPA byli niezależni, i na tej podstawie można było uznać, że zaraportowane przychody były prawidłowe.

*Pomimo bliskich relacji z TPA, w latach 2015–2017 nie uzyskano żadnych (zbada-nych) rocznych sprawozdań finansowych TPA, o czym świadczą dokumenty robocze biegłego rewidenta. W dokumentach tych nie ma informacji o analitycznych procedurach badania, takich jak np. wieloletnie porównania danych finansowych czy obliczenia końcowe danych finansowych*²³.

Ani w Wirecard, ani w spółkach grupy nie znaleziono wystarczających dowodów o klientach lub poszczególnych transakcjach. Stąd Wirecard nie mógł zweryfikować wiarygodności przelewów na rachunki powiernicze dokonywanych przez partnerów TPA (Raport Wambacha, s. 78, dodatek II, s. 19). Takie podejście do badania przyjęła jednak firma EY. *O ile mi wiadomo, zawsze badaliśmy rachunki powiernicze w kontekście ujmowania przychodów, co potwierdzają dokumenty robocze*²⁴. Bezpośredni audyt nie był jednak możliwy. Wydaje się zatem, że istnienie i kwota przychodów zostały zweryfikowane jedynie pośrednio poprzez potwierdzenia sald.

²² Zgodnie z oświadczeniem złożonym przed komisją śledczą przez dyrektora ds. księgowości Wirecard, zob. Untersuchungsausschuss 2021, s. 216.

²³ Raport Wambacha, s. 71. *Dwa zbadane sprawozdania finansowe grupy Senjo za lata 2016 i 2017, które uzyskał audytor, nie mogą zostać wykorzystane w odpowiednich audytach, ponieważ będą one dostępne dla Wirecard dopiero około sześć miesięcy po wydaniu certyfikatu audytora*. Raport Wambacha, dodatek II, s. 24. W związku z dochodzeniami przeprowadzonymi w 2020 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych partnerów biznesowych TPA, KPMG stwierdza: *W ramach dochodzenia Wirecard dostarczył nam zbadane roczne sprawozdania finansowe partnera TPA 1 na dzień 31 grudnia 2018 r., a także zbadane roczne sprawozdania finansowe partnera TPA 3 na dzień 31 grudnia 2016 r., 31 grudnia 2017 r. i 31 grudnia 2018 r. Wirecard nie dostarczył nam żadnych rocznych sprawozdań finansowych partnera TPA 2 do czasu zakończenia naszego dochodzenia, mimo że zgodnie z umowami od 2018 r. przysługiwało nam odpowiednie prawo do informacji*. KPMG, s. 16. W trakcie dochodzenia KPMG nie otrzymało również żadnych dowodów potwierdzających ocenę wiarygodności kolejnego powiernika. Zob. KPMG 2020, s. 17.

²⁴ Oświadczenie szefa działu polityki EY przed komisją śledczą, zob. Untersuchungsausschuss 2021, s. 376.

Podstawą do księgowania przychodów, kosztów i należności z działalności TPA w Wirecard były noty uznaniowe. Te miesięczne lub kwartalne noty uznaniowe zawierały wykaz wolumenu transakcji przetworzonych dla akceptantów Wirecard oraz opłat poniesionych przez partnera TPA z tego tytułu. Przychody ze sprzedaży z działalności TPA ujęte w księgach mogły zostać zweryfikowane przez biegłych rewidentów poprzez sprawdzenie not uznaniowych od partnerów TPA. Trudno sobie wyobrazić, w jaki sposób można to pogodzić z zasadami prawidłowego prowadzenia ksiąg rachunkowych zgodnie z § 238 ust. 1 niemieckiego kodeksu handlowego (HGB). Pobieranie prowizji stanowi transakcję gospodarczą, dla której należy przedstawić indywidualny dowód.

Pod względem merytorycznym biegli rewidentzi oparli się wyłącznie na informacjach przekazanych przez partnerów biznesowych TPA, którzy zostali poddani jedynie podstawowym procedurom badania. Biorąc pod uwagę znaczenie partnerów TPA dla wypłacalności Wirecard, wyraźnie naruszono wymogi badania zorientowanego na ryzyko (IDW PS 261, nowa wersja, w połączeniu z IDW PS 210, nowa wersja).

Partnerzy umowni mają szczególne znaczenie w relacjach powierniczych. Powiernik pełni funkcję zaufania publicznego. Zazwyczaj jest on wybierany ze szczególną starannością. *Za powierników często uważa się prawników, notariuszy lub banki* (Marten 2020, s. 1465–1469, tutaj s. 1465).

W przypadku Wirecard w latach 2015–2019 powiernikiem nie była ani firma niemiecka ani nawet międzynarodowa firma audytorska czy renomowana kancelaria prawna, ale spółka o nazwie Citadelle Corporate Services Pte. Ltd. z Singapuru (dalej Citadelle). Ze względu na funkcję zaufania publicznego wiele jurysdykcji wymaga od powiernika określonego doświadczenia zawodowego, a nawet licencji uprawniającej do wykonywania tej działalności. W analizowanym przypadku konieczne było sprawdzenie, czy w Singapurze wymagana jest licencja i czy powiernik ją posiada. Zgodnie z przepisami (Ustawa o spółkach powierniczych Singapuru) tylko osoby mające licencję wymaganą przez tę ustawę mogą pełnić funkcję powierników. Natomiast właściciel Citadelle, Rajaratnam Shanmugaratnam, takiej licencji nie posiadał i nie mógł być legalnie powiernikiem.

Nie były także dostępne żadne roczne sprawozdania finansowe Citadelle (KPMG 2020, s. 17). Nie jest zatem zrozumiałe, w jaki sposób można było wydać jakiegokolwiek oświadczenie dotyczące powiernika, niezależnie od tego, czy było ono wiarygodne, czy nie (Lenz 2020a, s. 1465–1469 i 2085–2089, tutaj s. 2088).

Przy zastosowaniu odpowiednich procedur badania nie mogło pozostać tajemnicą, kto stał za Citadelle, zwłaszcza, że do przeprowadzenia badania sprawozdań finansowych zaangażowano dużą firmę audytorską z międzynarodową siecią i biurami w Singapurze, dla której przeprowadzenie badania na miejscu byłoby niezwykle łatwe. A dotyczyło to powiernika zarządzającego kilkuset milionami, aż do ponad miliarda euro. *Jeżeli biegły rewident zamierza wykorzystać w swej opinii potwierdzenia od powiernika, ma obowiązek ocenić jego wiarygodność lub zweryfikować ocenę wiarygodności badanej spółki jako zlecniodawcy* (Lenz 2020a, s. 1465–1469).

i 2085–2089, tutaj s. 2088). *Potwierdzenia otrzymane bezpośrednio od banku (oryginalne dokumenty) są bardziej wiarygodne niż potwierdzenia otrzymane pośrednio za pośrednictwem powiernika. Tylko wtedy, gdy biegły rewident ma uzasadnione powody, aby sądzić, że dowody badania uzyskane za pośrednictwem powiernika są równie wiarygodne i przekonujące, może uzyskać potwierdzenia za pośrednictwem powiernika. To z kolei zależy od oceny wiarygodności powiernika* (Lenz 2020a, s. 1465–1469 i 2085–2089, tutaj s. 2088).

Jeżeli w procedurze badania nie zbadano posiadania licencji na działalność powierniczą, było to naruszenie IDW PS 230 ust. 14, które wymaga od biegłego rewidenta uzyskania wiedzy na temat otoczenia prawnego spółki poddanej badaniu w zakresie objętym badaniem, a w szczególności *przepisów mających istotne znaczenie dla spółki*²⁵.

Pomimo tych uwarunkowań, EY przyjęło dowody badania za lata obrotowe 2016, 2017 i 2018 wyłącznie w formie potwierdzeń od partnerów TPA i powiernika²⁶. Ponadto w rocznym sprawozdaniu finansowym uwzględniono przychody TPA, które partnerzy TPA wykazali dopiero po dniu bilansowym (Untersuchungsausschuss 2021, s. 215).

Wiarygodność tych dowodów zależała w znacznym stopniu od wiarygodności TPA (Raport Wambacha, s. 78, dodatek II, s. 20).

Jednak dokumenty robocze EY ujawniają liczne nieprawidłowości²⁷:

- W latach 2015 i 2016 potwierdzenia od Citadelle jako powiernika nie były kierowane bezpośrednio do biegłego rewidenta.
- Potwierdzenie salda od partnera biznesowego TPA, Al Alam, z dnia 28 marca 2016 r., wskazuje spółkę zależną Wirecard, Wirecard Technologies GmbH, jako beneficjenta rzeczywistego, mimo że umowa powiernicza została zawarta z Al Alam przez inną spółkę zależną, a mianowicie CardSystems Middle East FZ-LLC.
- W 2016 r. adresy e-mail w nagłówku listu powiernika Citadelle nie są tożsame („shan.citadelle@com.sg” i citadelle33@yahoo.sg.com), podobnie jak nazwiska osób kontaktowych.

²⁵ Zob. również IDW 2020, s. 1475. W ramach dowodów badania należy uzyskać odpowiedzi na następujące oczywiste pytania dotyczące powiernika:

- *Jaka jest ich reputacja?*
- *Jak długo istnieje? Jak można się z nim skontaktować?*
- *Czy posiada stałą siedzibę, biura itp.?*
- *Jak długo pracuje dla badanej spółki?*
- *Dlaczego została wybrana?*
- *Jakim przepisom podlega?*
- *Czy oni również będą poddani badaniu? Przez kogo?*

Schiittler 2020b, s. 1862–1863, tutaj 1863.

²⁶ Zgodnie z oświadczeniem szefa działu polityki EY przed komisją śledczą, zob. Untersuchungsausschuss 2021, s. 376, 377.

²⁷ W odniesieniu do poniższych cech szczególnych zob. Raport Wambacha, s. 77.

- Daty na potwierdzeniach z 2015 r. są zgodne z formatem angielskim, natomiast od końca 2016 r. – po zmianie nagłówka – były one zapisywane w formacie niemieckim.
- W potwierdzeniu z 25 maja 2016 r. saldo dla partnera TPA – Al Alam, jest wykazane na dzień 31 marca 2016 r. na rachunku przypisanym innemu partnerowi TPA – Senjo i to na kwotę nie mniejszą niż 41 mln euro. Jako beneficjenta rzeczywistego wskazano Wirecard UK & Ireland. Potwierdzenie zostało sporządzone dla Al Alam przez inną osobę, która pełniła również funkcję sekretarza w Senjo. Natomiast w potwierdzeniu z 2 grudnia 2016 r. to samo konto zostało przypisane do CardSystems Middle East FZ-LLC. Oznacza to, że w ciągu 2016 roku zmienił się beneficjent rzeczywisty rachunku powierniczego.
- W grudniu 2016 r. Al Alam dokonał wpłaty na rachunek powierniczy w bardzo wysokiej kwocie 80 mln euro.
- Potwierdzenie jest dostępne dla jednego z rachunków powierniczych na 22 listopada 2016 r., natomiast nie ma potwierdzenia na koniec roku. W kolejnym roku (2017) rachunek ten był wykorzystywany do innych celów, a od końca lutego 2017 r. nie był już używany jako rachunek powierniczy dla działalności TPA.

W odniesieniu do skonsolidowanego sprawozdania finansowego za rok obrotowy 2018 pojawiają się następujące dodatkowe szczególne cechy (Raport Wambacha, dodatek II, s. 18):

- Potwierdzenie salda otrzymano 11 kwietnia 2019 r., ale jest ono datowane na 12 kwietnia 2019 r.
- Ponownie format daty jest podany w stylu niemieckim.
- W przeciwieństwie do poprzednich lat, po nazwie firmy i odpowiedniej formie prawnej umieszczono kropkę.
- Potwierdzenie salda potwierdza jedynie kwoty, ale nie podaje numerów kont, na których znajdują się salda.
- Nie podano nazwy banku, w którym rzekomo przechowywane były salda kredytowe.
- *Do żadnego ze sprzedawców nie zwrócono się bezpośrednio z prośbą o potwierdzenie salda* (Raport Wambacha, dodatek II, s. 20).

Zgodnie z dokumentacją roboczą EY te szczególne cechy nie zostały zbadane. Niezależni partnerzy TPA zostali zatem zapytani jedynie o to, czy są niezależni, a następnie polegano na dokładności danych dotyczących aktywów powierniczych. Wydaje się, że były to środki audytowe podjęte w celu spełnienia wymogów podejścia badania opartego na ryzyku. W tych latach EY całkowicie powstrzymało się od uzyskania potwierdzenia bankowego.

Umowa z Wirecard nie przewidywała bezpośredniego kontaktu z bankiem zarządzającym rachunkiem powierniczym ani prawa do uzyskania informacji od banku (Untersuchungsausschuss 2021, s. 378). *Umowa powiernicza nie przewiduje dla Wirecard żadnych praw do informacji, takich jak comiesięczne przysyłanie wyciągów z rachunku, potwierdzenia salda bankowego, dowody założenia rachunków powierniczych lub podobne* (Raport Wambacha, s. 77). Właśnie dlatego, że kwoty te miały

zasadnicze znaczenie dla Wirecard, a umowy powiernicze praktycznie nie przyznawały Wirecard żadnych praw, biegły rewident nie powinien był się tym zadowolić.

Biorąc pod uwagę wyjątkowe znaczenie działalności TPA dla sytuacji finansowej Wirecard, bank prowadzący rachunek odgrywał kluczową rolę. W praktyce korporacyjnej praktycznie niemożliwe jest prowadzenie tak znaczącej działalności gospodarczej za pośrednictwem jednego banku i podejmowanie ekstremalnego ryzyka kredytowego. Działalność gospodarcza była prowadzona w regionie azjatyckim, jednak rachunek był prowadzony w euro. Powinno to dać biegłemu rewidentowi do myślenia.

Oprócz faktu, że prowadzenie rachunku w euro jest nietypowe dla działalności w regionie azjatyckim, pojawiła się kwestia warunków prowadzenia rachunku. Przynajmniej w Europie powszechną praktyką w środowisku niskich stóp procentowych było naliczanie ujemnych odsetek od sald o określonej wielkości. Dlatego też przedsiębiorstwa zazwyczaj starały się utrzymywać na rachunku tylko absolutnie niezbędną minimalną kwotę. W tym sensie konieczne byłoby sprawdzenie, czy warunki zarządzania rachunkiem były zgodne z warunkami rynkowymi. W razie potrzeby należałoby uzyskać dodatkowe dowody badania, aby umożliwić wydanie wiarygodnej opinii biegłego rewidenta. W końcu banki zrezygnowałyby z bardzo wysokich zysków, nie naliczając ujemnych stóp procentowych od sald wynoszących od kilku milionów do ponad miliarda euro.

Nie wystarczyło zatem uzyskanie potwierdzeń od osób trzecich, a konkretnie tylko od powiernika²⁸. *W związku z badaniem sald w instytucjach kredytowych biegły rewident musi jednocześnie uzyskać przegląd innych relacji biznesowych spółki z tymi podmiotami. W tym celu należy uzyskać potwierdzenia bankowe dotyczące wszystkich rodzajów relacji biznesowych badanej spółki z instytucjami kredytowymi i finansowymi, a także wszystkich relacji biznesowych z firmami finansowymi w rozumieniu § 1 ust. 3 KWG (IDW 2020, s. 1586, 1789). W tym zakresie uzyskanie potwierdzeń bankowych jest niezbędnym i ogólnie odpowiednim środkiem służącym do oceny, czy relacje biznesowe spółki z instytucjami kredytowymi są w pełni ujęte (IDW 2020, s. 1789).*

O ile w literaturze przedmiotu przyjmuje się, że uzyskanie potwierdzenia od powierników jest zazwyczaj wystarczające²⁹, to jednak nie ma to zastosowania w niniejszej sprawie, ponieważ „normalne przypadki” zakładają kwoty nie mające znaczenia egzystencjalnego. W przypadku Wirecard fakty były jednak dalekie od „normalności”. Przyjmując błędne założenie „normalnego” przypadku, EY również w sposób dość oczywisty przeprowadziła audyt Wirecard w sposób schematyczny, pomijając podejście badania zorientowanego na ryzyko, liczne symptomy oszustw, wątpliwą wiarygodność powiernika (bez licencji), wiele niespójności w potwierdzeniach partnerów biznesowych TPA oraz znaczenie środków płatniczych dla całkowitej sumy bilansowej, a także sytuację dochodową i znaczenie dla (nie) wypłacalności Wirecard. W świetle bardzo specyficznych i rzucających się w oczy okoliczności konieczne było przeprowadzenie dalszych procedur badania w celu uży-

²⁸ Zgodna opinia Schiittlera 2020b, s. 1862–1863, tutaj s. 1863.

²⁹ Zob. Marten 2020; zob. również – istotną – odpowiedź Lenza 2020a, s. 1465–1469, 2085–2089.

skania wiarygodnej opinii biegłego rewidenta. Właśnie tego wymaga IDW PS 261, nowa wersja, w połączeniu z IDW PS 210, nowa wersja.

W przypadku nieuzyskania potwierdzeń bankowych w tych okolicznościach nie można byłoby uzyskać wystarczających i odpowiednich dowodów badania w rozumieniu IDW PS 300, nowa wersja, pkt 7. Już choćby ze względu na wątpliwą wiarygodność powiernika Citadelle konieczne było naleganie na uzyskanie potwierdzeń bankowych bezpośrednio od banku prowadzącego rachunek³⁰. W związku z tym niezbędne byłoby zwolnienie banku z obowiązku zachowania poufności w tym zakresie. W końcu, zgodnie z § 320 ust. 2 niemieckiego kodeksu handlowego (HGB), biegły rewident może zażądać wszystkich informacji i dowodów niezbędnych do przeprowadzenia dokładnego badania. *Jeśli powiernik nie jest w stanie wyegzekwować nawet prostego bezpośredniego ujawnienia informacji przez bank na polecenie powiernika, to więcej niż wątpliwe jest, czy w ogóle istnieje prawdziwa relacja powiernicza, która uprawnia powiernika do uznania majątku powierniczego za własność ekonomiczną w bilansie* (Lenz 2020a, s. 1465–1469, 2085–2089, tutaj s. 2087).

Biorąc pod uwagę kluczowe znaczenie działalności biznesowej dla Wirecard, nawet bez uwzględnienia szczególnych okoliczności związanych z powiernikiem i bankiem prowadzącym rachunek, można było założyć, że tylko w wyjątkowych przypadkach biegły rewident mógłby uznać stosowne potwierdzenia za wystarczające. Oznaczałoby to, że wielkość sprzedaży i zysków, która miała zasadnicze znaczenie dla sukcesu biznesowego całej grupy i mogła zagrozić założeniu kontynuacji działalności, mogłaby zostać ustalona bez przeprowadzenia przez biegłego rewidenta własnych procedur badania.

Działalność w zakresie TPA rozwijała się bardzo dynamicznie i stała się głównym źródłem sukcesu całej grupy (Raport Wambacha, s. 21). W końcu stanowiła ona ponad 50% sprzedaży i ponad 95% EBTA³¹, a także praktycznie całą kwotę gotówki i 25% sumy bilansowej³². Było to wyraźne naruszenie IDW PS 300, nowa wersja, pkt 5, zgodnie z którym należy przeprowadzić procedury badania w celu uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów badania, aby sformułować uzasadnione wnioski i opinię biegłego rewidenta. W ten sposób w znacznym stopniu zlekceważono obowiązek prawny wynikający z § 317 ust. 1 niemieckiego kodeksu handlowego (HGB) dotyczący przeprowadzenia audytu w taki sposób, aby wykryć wszelkie nieścisłości i naruszenia.

³⁰ Porozumienie Lenza 2020b, s. 546–552, tutaj s. 552.

³¹ Według globalnego dyrektora ds. zgodności Wirecard przed komisją śledczą, zob. Untersuchungsausschuss 2021, s. 235.

³² Zgodnie z oświadczeniem przewodniczącego rady nadzorczej Wirecard przed komisją śledczą, zob. Untersuchungsausschuss 2021, s. 294.

8. Opinia biegłego rewidenta i sprawozdanie z badania

Na zakończenie badania biegły rewident formułuje ocenę, która jest widoczna dla zewnętrznych użytkowników sprawozdania finansowego spółki jako opinia z badania. Do 2017 r. obowiązywała norma IDW PS 400, która pod koniec listopada 2017 r. została zastąpiona nową wersją IDW PS 400. Jednocześnie w normie IDW PS 405 wprowadzono nowe regulacje dotyczące modyfikacji opinii z badania.

Zgodnie z IDW PS 400 ust. 8 opinia biegłego rewidenta musi zawierać ostateczną ocenę, czy rachunkowość i roczne sprawozdanie finansowe (lub skonsolidowane sprawozdanie finansowe, jeśli ma to zastosowanie) oraz sprawozdanie z działalności (lub sprawozdanie z działalności grupy, jeśli ma to zastosowanie), są zgodne z wymogami prawnymi, w tym zasadami prawidłowej rachunkowości lub MSSF, a także innymi przepisami krajowymi. Zgodnie z IDW PS 400 pkt 14 opinia biegłego rewidenta może zostać wydana dopiero po zakończeniu wymaganego badania, na podstawie profesjonalnej oceny biegłego rewidenta. Zgodnie z IDW PS 400 pkt 41 wynik badania może przybrać formę opinii bez zastrzeżeń lub z zastrzeżeniami, opinii negatywnej lub odmowy wydania opinii z powodu wątpliwości lub poważnych przeszkód w przeprowadzeniu badania (Marten i in. 2020, s. 718–727). IDW PS 400 pkt 68a stanowi, że warunkiem odmowy z powodu przeszkód w przeprowadzeniu badania jest to, że biegły rewident, po wyczerpaniu wszystkich uzasadnionych możliwości wyjaśnienia stanu faktycznego, nie jest w stanie sformułować opinii z badania – ewentualnie z zastrzeżeniem – zawierającej pozytywną ogólną ocenę sprawozdania finansowego. Ze względu na znaczenie opinii biegłego rewidenta, musi ona być opatrzona pieczęcią zawodową, zgodnie z IDW PS 400 pkt 86.

Jeżeli w wyjątkowych przypadkach biegły rewident nie może uzyskać ogólnej opinii w ramach badania (np. z powodu przeszkód w przeprowadzeniu procedur badania), należy wyjaśnić, czy wynika to z okoliczności stanowiących istotną przyczynę zakończenia zlecenia badania w rozumieniu § 318 ust. 6 HGB. W przypadku zakończenia badania sprawozdania finansowego nie wydaje się opinii biegłego rewidenta, ale sporządza się sprawozdanie z wyników przeprowadzonego dotychczas badania zgodnie z § 318 ust. 6 zdanie 4 HGB (zob. IDW PS 450 pkt 150 i nast.) (IDW PS 400 pkt 10).

W odniesieniu do działalności TPA biegły rewident przeprowadził całkowicie nieodpowiednie procedury badania dla uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów badania, na których można by oprzeć ostateczną opinię. W tym sensie całkowicie niezrozumiałe jest, na jakiej podstawie można było wydać opinię bez zastrzeżeń w sprawie działalności TPA (i, nawiasem mówiąc, nie tylko w tej działalności).

Bibliografia

Almeling C., Flick C., Scharf C. (2020), *Abschlussprüfung klipp und klar*, Wiesbaden.

BLZ (Berliner Zeitung) i Reuters (16 lipca 2020), Wirecard: Manager will auspacken (B. Zeitung, Hrsg.), <https://www.berliner-zeitung.de/wirtschaft-verantwortung/wirecard-manager-will-auspacken-li.93575> (dostęp 27.07.2025).

Führungskräfte W. (lipiec-wrzesień 2016a), Raport WCUK – Irlandia. Financial Times, <https://www.ft.com/content/19c6be2a-ee67-11e9-bfa4-b25f11f42901> (dostęp 27.07.2025).

Führungskräfte W. (17 października 2016b), WUKI Payplugger. Financial Times, <https://www.ft.com/content/19c6be2a-ee67-11e9-bfa4-b25f11f42901> (dostęp 27.07.2025).

Führungskräfte W. (31 marca 2017), Należności za II kwartał 2017 r. Financial Times, <https://www.ft.com/content/19c6be2a-ee67-11e9-bfa4-b25f11f42901> (dostęp 27.07.2025).

GoMoPa.net (26 października 2012), Staatsanwalt stellt Wirecard-Ermittlung gegen GoMoPa-Chefs ein. Kommunikat prasowy (G.-G. Partners, Hrsg.), https://www.gomopa.net/Pressemitteilungen.html?id=1052&meldung=Staatsanwalt-stellt-Wirecard-Ermittlung-gegen-Go-MoPa-Chefs-ein&__cf_chl_jschl_tk__=38a6b6b538be7b1e4e220b017ee212d260b55b1f-1595325949-0-ASbKuF4TqxEa04XiU6PRJwWTGjoYaVpqaTlgtsJMMwVzgUNR48dWjol (dostęp 16.07.2020) (już niedostępne).

Graumann M. (2020), *Wirtschaftliches Prüfungswesen*, wydanie 6, poprawione, Herne.

Hammer T. (21 listopada 2008), *Streit um Wirecard – Aktionärschützer im Zwielicht* (Z. online, Hrsg.), <https://www.zeit.de/online/2008/30/querdax-wirecard/komplettansicht#comments> (dostęp 27.07.2025).

Hesse M. (30 kwietnia 2016), *Finanzmärkte: Die Schlacht um Wirecard – Wette auf den Absturz* (D. SPIEGEL, red.) DER SPIEGEL (18/2016).

Hoefer C., Engemann M. (28 kwietnia 2020), *Sonderprüfung bei Wirecard lässt Fragen unbeantwortet* (General-Anzeiger, Hrsg.), https://ga.de/news/wirtschaft/ueberregional/sonderpruefung-bei-wirecard-laesst-fragen-unbeantwortet_aid-50283803 (dostęp 27.07.2020) (już niedostępne).

IDW (wyd.) (2020), *WP-Handbuch*, wydanie 17, Düsseldorf.

Jahn J. (21 lipca 2008), *Anlegerschützer unter Verdacht*. (F.A.Z., Hrsg.), <https://www.faz.net/aktuell/finanzen/aktien/kursmanipulation-anlegerschuetzer-unter-verdacht-1665356.html#void> (dostęp 27.07.2025).

Justenhoven P., Meyer H.D. (2024), [w:] *Beck'scher Bilanz-Kommentar*, wydanie 14, Monachium, § 246, pkt 12–26.

Komisja śledcza, Deutscher Bundestag: Zalecenie dotyczące uchwały i sprawozdanie trzeciej komisji śledczej dziewiętnastej kadencji zgodnie z art. 44 ustawy zasadniczej, 22.06.2021, Drucksache 19/30900 (cytowane jako Untersuchungsausschuss).

KPMG (2020), Bericht über die unabhängige Sonderuntersuchung Wirecard AG (Raport z niezależnego dochodzenia specjalnego w sprawie Wirecard AG), Monachium, 27 kwietnia 2020 r. (cytowane jako KPMG).

Kriiger A. (23 lipca 2020), *EY, was soll das? FAQ zum Wirecard-Skandal* (t. V. GmbH, Hrsg.), <https://taz.de/FAQ-zum-Wirecard-Skandal/!5695456/?goMobile2=159408000000> (dostęp 27.07.2025).

Lenz H. (2020a), *Die Prüfung von Treuhandkonten – das Fallbeispiel Wirecard AG*, Erwiderung auf Marten, DB.

Lenz H. (2020b), *Die Verantwortung des Abschlussprüfers zur Aufdeckung von Bilanzdelikten* (Tauschungen, Vermögensschädigungen), Das Fallbeispiel Wirecard AG, w: KoR, s. 546–552.

Low E., Kunzweiler D. (2021), *Der Fall Wirecard, Bilanzierungsgerichte und Reaktionen von BaFin, Wirtschaftsprüfern und Wirecard in den Konzernabschlüssen*, Berlin.

Low E., Heyd R. (2024), *The Audit Failures of the Wirecard Scandal, Examining the Role of the Auditor in Regulatory Oversight* (Niepowodzenia audytu w skandalu Wirecard, analiza roli audytora w nadzorze regulacyjnym), Cham.

Marten K.-U. (2020), *Die Prüfung von Treuhandkonten im Rahmen der Abschlussprüfung*, Der Betrieb.

Marten K.-U., Quick R., Ruhnke K. (2020), *Wirtschaftsprüfung*, wydanie 6 poprawione, Stuttgart.

McCrum D. (25 czerwca 2020), *Wirecard: kalendarium* (F. Times, Hrsg.), <https://www.ft.com/content/284fb1ad-ddc0-45df-a075-0709b36868db> (dostęp 27.07.2025).

McCrum D., Palma S. (18 października 2019), *Wirecard: pytania bez odpowiedzi* (F. Times, Hrsg.), Londyn-Singapur, <https://www.ft.com/content/f4a89186-f0eb-11e9-ad1e-4367d8281195> (dostęp 27.07.2025).

McCrum D., Storbeck O. (16 października 2019), *Wirecard staje w obliczu żądań analityków dotyczących informacji na temat swojej księgowości* (F. Times, Hrsg.), Londyn-Frankfurt, <https://www.ft.com/content/04706e68-f029-11e9-ad1e-4367d8281195> (dostęp 27.07.2025).

McCrum D., Storbeck O. (5 maja 2020). *Jak ślad papierowy zniknął w specjalnym audycie Wirecard przeprowadzonym przez KPMG*. Wirecard AG (F. Times, Hrsg.), Londyn-Frankfurt, <https://www.ft.com/content/cc64ac71-9232-4815-b2df-41c46a73a5f0> (dostęp 27.07.2025).

Niedersachsen, nr 1. (2 lipca 2020), OLB gab Wirecard-Chef offenbar Millionen-Kredit. (N. Rundfunk, Hrsg.), Oldenburg, <https://www.ndr.de/nachrichten/niedersachsen/oldenburg-ostfriesland/OLB-gab-Wirecard-Chef-offenbar-Millionen-Kredit,wirecard104.html> (dostęp 27.07.2025).

Schiittler M. (2020a), *Die Treuhand im HGB-Abschluss, Weder Treugeber noch Abschlussprüfer müssen über Treuhandverhältnisse berichten – das muss sich nach Wirecard ändern!*, [w:] *Steuer und Bilanzpraxis* (StuB).

Schiittler M. (2020b), *Prüfung von Treuhandkonten auf Vorhandensein*, [w:] *Der Betrieb*. Storbeck O., McCrum D. (3 października 2018), *Błyskawiczny wzrost Wirecard rodzi pytania* (F. Times, Hrsg.), Aschheim-Londyn, <https://www.ft.com/content/d080c3fc-c561-11e8-8670-c5353379f7c2> (dostęp 27.07.2025).

Straub stolpert über Insidergeschäfte (24 lipca 2008), Wirecard-Affare (Z. Online, wyd.), <https://www.zeit.de/online/2008/31/sdk-ruecktritt-straub> (dostęp 27.07.2025).

Strunz B. (2 lipca 2020), *Bilanse zawyżane przez lata? Skandal Wirecard* (A.-a. / . tageschau.de, wyd.), <https://www.tagesschau.de/investigativ/ndr/wirecard-149.html> (dostęp 27.07.2025).

Untersuchungsausschuss (2021), Deutscher Bundestag: Beschlussempfehlung und Bericht des 3. Untersuchungsausschusses der 19. Wahlperiode gemaf? Artikel 44 des Grundgesetzes, 22.06.2021, Drucksache 19/30900.

Ustawa o spółkach powierniczych Singapuru, <https://sso.agc.gov.sg/Act/TCA2005>.

Wirecard AG (31 grudnia 2016), *Monitorowanie relacji z klientami. Arkusz kalkulacyjny* (Financial Times), <https://www.ft.com/content/19c6be2a-ee67-11e9-bfa4-b25f11f42901> (dostęp 27.07.2025).

Wirecard AG (2017a), Raport roczny.

Wirecard AG (20 lipca 2017b). *Übersicht Dritt-Acquirer. Arkusz kalkulacyjny* (F. Times, Hrsg.), <https://www.ft.com/content/19c6be2a-ee67-11e9-bfa4-b25f11f42901> (dostęp 27.07.2025).

Wirecard AG (31 grudnia 2017c). *Q4 2017 Monitoring CR intern* (Financial Times), <https://www.ft.com/content/19c6be2a-ee67-11e9-bfa4-b25f11f42901> (dostęp 27.07.2025).

Wirecard (2020a), *Oświadczenie zarządu dotyczące aktualnej sytuacji spółki*, <https://ir.wirecard.com/websites/wirecard/English/5110/news-detail.html?newsID=1985593&fromID=5000> (dostęp 27.07.2020) (już niedostępny).

Wirecard (2020b), *Wniosek o wszczęcie postępowania upadłościowego*, <https://ir.wirecard.com/websites/wirecard/English/5110/news-detail.html?newsID=1988247&fromID=1000> (dostęp 27.07.2020) (już niedostępny).

https://www.jcapitalresearch.com/uploads/2/0/0/3/20032477/2015_10_30_wirecard_initiation_global_shorts.pdf (Wspomnienia z czasów wojny), s. 28–29 (dostęp 27.07.2025).

https://www.jcapitalresearch.com/uploads/2/0/0/3/20032477/2015_10_30_wirecard_initiation_global_shorts.pdf (Raport z przeglądu wewnętrznego dotyczącego naruszeń przepisów dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowania terroryzmu w Wirecard AG), streszczenie (dostęp 27.07.2025).

https://www.jcapitalresearch.com/uploads/2/0/0/3/20032477/2015_10_30_wirecard_initiation_global_shorts.pdf (Raport roczny Wirecard AG za rok obrotowy 2017), s. 29 (dostęp 27.07.2025).